

TÜRKİYE'DE İKİZ AÇIK HİPOTEZİ

Görkem BAHTİYAR

Arş.Gör.

Uludağ Üniversitesi

Görükle Kampüsü, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi

A Blok Derslikler, Oda No:605, 16059, Nilüfer, BURSA

E-posta:gorkbaht@hotmail.com; gorkbaht@uludag.edu.tr

Hasan BAKIR

Arş.Gör.

Uludağ Üniversitesi

Görükle Kampüsü, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi

A Blok Derslikler, Oda No:605, 16059, Nilüfer, BURSA

E-posta:hasanbak16@hotmail.com; hasanbakir@uludag.edu.tr

Özet

Bütçe ve dış ticaret açıkları arasındaki ilişki özellikle 1980'li yıllardan itibaren yoğun tartışma alanları bulmuştur. Keynesyen yaklaşım iç açık ile dış açığın birlikte görüleceğini ve bu noktada dış açığın iç açık kadar olacağını vurgularken, Barro'nun 1974 yılında yayınlanan çalışmasıyla gündeme gelen Ricardocu Denklik ise hanehalklarının tasarruf davranışlarındaki değişme sonucu, Keynesyen yaklaşımın öne sürdüğü sonuca ulaşamayabileceğini iddia etmektedir. Böylece, Ricardocu Eşitlik Hipotezi bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı belirtilmiş yani ikiz açık hipotezi red edilmiş olmaktadır. Çalışmada bu iki yaklaşım bağlamında Türkiye'de yaşanan süreç(1980-2010) değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ricardocu Denklik, İkiz Açık, Keynesyen

Alan Tanımı: Uluslararası İktisat (İktisat)

TWIN DEFICITS HYPOTHESIS IN TURKEY

Abstract

The relationship between government budget and foreign trade has found intense focus of debate especially since the 1980s. While the Keynesian approach emphasizes that internal deficit would co-exist with external deficit and would be equal to it; the Ricardian Equivalence that came to the fore with Barro's 1974 paper, argues that above mentioned Keynesian result may not be obtained due to

an alteration in household saving behaviour. Thus Ricardian Equivalence Hypothesis rejects the Twin Deficit Hypothesis which foresees a one-to-one relationship between internal budget deficits and external deficit. In this paper we aim to evaluate the two approaches in the context of Turkish economy between 1980 and 2010.

Key words: *Ricardian Equivalence, Twin Deficits, Keynesian*

JEL Code: F00

1. GİRİŞ

1.1. Ricardocu Denkliğin Temel Formülasyonu

Bütçe ve dış ticaret açıkları ile ilgili tartışma ABD’de 1980’li yıllarda artan bütçe ve dış ticaret açıkları ile gündeme gelmiştir. Türkiye açısından bakıldığında dış ticaret ve bütçe açıklarının geçmiş dönemlerde artma yönünde gitmesi dikkatin bu alana çekilmesine neden olmuştur (Çelik, Deniz, Eken, 2008). 1981 ve 1985 yılları arasında ABD’de bütçe açığı ulusal hasılasının %2 sinden biraz fazla iken özel tasarruflar yaklaşık ulusal gelirin %0.5 inin altında cari dengenin ise ulusal gelirin % 3 oranında açık verdiği görülmüştür. 1990’lı yıllarda Avrupa da ise bütçe açıkları %4,5 civarında azalırken cari dengenin aynı kaldığı gözlemlenmiştir. Gerek bütçe ve cari açığın aynı yönde hareketi gerekse Avrupa da görüldüğü gibi bütçe açığının cari dengeyi etkilemediği örneği bu alanda yapılan çalışmaları hızlandırmıştır.(Krugman, Obstfeld, 2009: 300).

Kapalı bir ekonomide gelir

$$Y = C + I + G \quad (1)$$

şeklinde ifade olunur. Y gelir, C tüketim, G de hükümet harcamalarını temsil eder. Açık bir ekonomide ise

$$Y = C + I + G + EX - IM \quad (2)$$

EX toplam ihracatı, IM toplam ithalatı göstermektedir. Cari denge ise aşağıdaki şekilde ifade olunmaktadır.

$$CA = EX - IM \quad (3)$$

Net ihracat net ithalatı aşarsa cari denge fazla verir. İthalat ihracatı aşarsa bu sefer de cari işlemler açığı söz konusu olmaktadır. Cari dengeyi yukarıdaki tanımlamadan farklı olarak aşağıdaki şekilde de ifade edebiliriz.

$$Y - (C + I + G) = CA \quad (4)$$

Burada cari denge ulusal gelir (Y) ve yurtiçinde yapılan harcamalar (C + I + G) arasındaki farka eşit olmaktadır. Nitekim bu fark ülkenin harcamalarının üretimin aşması halinde bu fazlalığın dışarıdan karşılanacağı dolayısı ile cari işlemler açığının oluşacağı ifade edilmektedir. Tersine harcamalar üretimden daha az ise cari dengede fazlalık oluşmakta ve ülke ödünç veren konumuna gelmektedir. Bu şekilde uluslar arası alanda ödünç almak ve vermek zamanlararası ticaret (intertemporal trade) olarak ifade edilmektedir (Krugman, Obstfeld, 2009: 296).

Ulusal gelir ifadesini harcama cephesiyle $Y = C + I + G$ ifadesinin yanı sıra kazanılan cephesiyle de aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz.

$$Y = C + S + T \quad (5)$$

Yukarıdaki ifadeyi tekrar aşağıdaki şekilde yazabiliriz.

$$S = Y - C - G \quad (6)$$

Yine yukarıda belirtildiği gibi kapalı ekonomide $Y = C + I + G$ şeklinde tanımladığımız milli geliri $I = Y - C - G$ şeklinde tekrar ifade edebiliriz. Buradan da kapalı bir ekonomi için yatırım tasarruf eşitliğine ulaşabiliriz.

$$S = I \quad (7)$$

Ancak kapalı bir ekonominin aksine açık ekonomide durum farklı bir hal almakta eşitlik aşağıdaki şekilde ifade olunmaktadır.

$$S = I + CA \quad (8)$$

Buraya kadar yaptığımız analizde tasarruf arasında herhangi bir ayrıma gitmedik. Ancak tasarrufları kamu ve özel sektörün yaptığı tasarruflar olarak ikiye ayırmamız mümkün olmaktadır. Özel tasarruflar (S^p),

$$S^p = Y - T - C \quad (9)$$

Kamu tasarrufları (S^g) ise

$$S^g = T - G \quad (10)$$

Şeklinde gösterilebilir.

O halde

$$S = Y - C - G = (Y - T - C) + (T - G) = S^p + S^g \quad (11)$$

$$S^p = I + CA - S^g = I + CA - (T - G) = I + CA + (G - T) \quad (12)$$

$$S^p = I + CA + (G - T) \quad (13)$$

$$CA = S^p - I - (G - T) \quad (14)$$

Şeklinde ifade edebiliriz.

Geleneksel görüşte, bu Keynesyen görüş olarak da ifade edilir, kamu harcamalarındaki artış özel kesimin zenginliğinin artmasına neden olacak ve bu zenginlik artışı özel kesimin harcamalarının yükselmesine neden olacaktır. Bu artış beraberinde fiyatlar genel düzeyi, çıktı ve faiz oranları atışını da beraberinde getirecektir (Wheeler,1999). Özel ve ulusal tasarrufların azalması tasarruf açığının karşılanması için yabancı yatırıncının ülkeye çekilmesini ve bununda faiz oranları yükseltilerek yapılmasını gerekli kılar. Faiz oranları yükselişi özel sektör yatırımlarını dışlayıcı etki yapar ve uzun dönemde gelişmenin azalmasına yol açar (Marinheiro, 2001). Yabancı yatırıncının ülke içine gelmesi ile birlikte ulusal para değerlenir ithalat ucuzlar, bu durum ithalatın artarken ihracatın artmasına neden olur. Dolayısı ile oluşturulan bütçe açığı beraberinde dış ticaret açığını da getirir. Oluşan bu açıklar ikiz açık olarak ifade edilmiştir(Çelik, Deniz, Eken: 2008).

Bunu yaklaşımın karşısında Ricardocu eşitlik hipotezi yer almaktadır. Ricardocu eşitlik hipotezinde ise hükümet vergi oranlarını azalttığında ve açığı arttırdığında tüketiciler bu açığın gelecekte vergi gelirlerinin artışı ile kapatılacağını farkında olacaları varsayılmaktadır. Bu sebeple özel kesim kendi tasarruflarını arttırarak hükümetin azalan tasarruflarını dengelemektedirler. Bu durum hükümetin bütçe açığını düşürdüğü durumlarda da geçerli olmaktadır. Bu durumda da özel sektör tasarruf oranlarını düşürerek dengenin tekrar sağlanmasına yol açacaktır. Nitekim bu yöndeki davranış 1990'lı yılların sonunda Avrupa'da görülmüştür (Krugman, Obstfeld, 2009: 300). Oluşan bütçe açıklarının sermaye üzerinde dışlama etkisi yada cari dengeni bozulması gibi etkileri olmamaktadır. Tüketiciler oluşan bütçe açıklarını zenginlik etkisi olarak algılamamaktadır(Marinheiro, 2001: 3).

Barro'nun(1974) yaptığı çalışma Ricardocu eşitlik (Ricardian equivalence) olarak ifade edilen yaklaşıma temel olmuştur. Barro çalışmasında hükümet borçlarında yaşanan artışın tüketim planları üzerinde etkisi olmadığı yaklaşımını ortaya

koymuştur. Bu yaklaşımını kurduğu matematiksel modeller üzerinden açıklamaya çalışmıştır.

Barro'nun bu süreci açıklamak için kurduğu modellemesine baktığımızda farklı nesiller ve nesillerin gençlik ve yaşlılık dönemleri karşımıza çıkmaktadır. Aynı zevk ve tercihlere sahip olan bireyler gençlik dönemlerinde çalışmakta ve w kadar ücret geliri elde etmektedirler. Modele elde tutulan ve miras yoluyla aktarılan varlıklarda dahil edilmiştir.

Birinci nesilin (şu anda yaşlı olan) bütçe dengesi,

$$A_1^y + A_0^0 = c_1^0 + (1-r)A_1^0 \quad (15)$$

A_1^y , birinci nesilin gençlik döneminde tuttuğu varlıkların miktarını, A_0^0 bir önceki nesilin yaşlılık döneminde tuttuğu varlıklar(miras), c_1^0 birinci nesilin yaşlılık dönemi tüketimi,

$(1-r)A_1^0$ ise bir sonraki (ikinci) nesile gidecek(miras) varlıkları göstermektedir.

İkinci nesilin(şu anda yaşlı olan) bütçe dengesi

$$A_2^y + A_2^0 = c_2^0 + (1-r)A_2^0 \quad (16)$$
 Şeklinde ifade olmakta ve bu nesiller boyunca devam edeceği belirtilmektedir.

Buradan i. Nesilin fayda fonksiyonunu

$$U_i = U_i(c_i^y, c_i^y, U_{i+1}^*) \quad (17)$$
 şeklinde ifade edilmektedir. U_{i+1}^* gelecek nesillerin elde edeceği faydayı göstermektedir.

Buraya kadar yapılan analizde kamu harcamaları dahil edilmemiştir. Kamu borçlanmasında bir artış (B) olduğunu düşünürsek bugün gelecek nesillere getireceği ödeme yüküne (rB) dikkat çekerek analiz devam ettirilmektedir. Kamu borçlanmasında ki bir artış birinci nesile bir gelir transferi sağlarken ikinci nesile ise ilave bir yük getirecektir. Çünkü birinci nesile yapılan gelir transferi karşılanmak için ikinci nesile ilave bir vergi konmaktadır.

Kamu borçlanmasının da dahil olduğu birinci nesilin bütçe dengesi

$$A_1^y + A_0^0 + B = c_1^0 + (1-r)A_1^0 \quad (18)$$

ikinci nesilin bütçe dengesi ise

$$A_2^y + A_1^0 = c_2^0 + (1-r)A_1^0 + B \quad (19) \text{ şeklinde olmaktadır.}$$

O halde yeni durumda ikinci nesilin fayda fonksiyonu aşağıda ki şekilde ifade edilebilir.

$$U_2^* = f_2^* \left((1-r)A_1^0 - B, w, r \right) \quad (20)$$

1.nesilden kalan (miras) $(1-r)A_1^0 - B$ şeklinde gösterilmektedir.

B'de ki değişme yukarıda ki ifadeyi sabit tutacak şekilde A'da da değişme meydana getirmiştir. Buradan kamu borçlarında ki artışın beraberinde özel kesimin tasarruf artışına yol açarak eşitliğin bozulmayacağı şeklinde ifade edilmesi de mümkündür. Dolayısı ile borçlanmada ki değişimin tüketim ve fayda üzerinde herhangi bir etkisi olmamaktadır.

2. TÜRKİYE EKONOMİSİ'NDE DURUM

2.1. Rakamlar Ne Söylüyor?

Ricardian denklik düşüncesinde ortaya çıkan bu türlü bir davranış $CA=S_p-I-(G-T)$ (1) denkleminin neden her zaman sağlanmadığını açıklamada kullanılmaktadır. Aşağıda (1) nolu denkleme ait veriler Türkiye ekonomisi için gösterilmektedir.

Tablo.1. İkiz Açık ile İlgili Veriler

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
(S-I)- (G-T)/ GSYİH	-2.0	2.2	-1.13	-3.5	-4.83	-4.5	-7.1	-5.96	-4.34	-9.77
CA/GS YİH	-5.89	1.4	-0.43	-1.7	-2.79	-3.4	-4.2	-4.48	-4.21	-1.28
(S-I)/ GSYİH	5.78	14.1	10.3	5.2	0.37	-3.5	-6.5	-4.35	-2.7	1.5
DEĞİŞİ M ÖZTAS	#	144.05	-26.7	-48.7	-92.9	-1045.2	84.66	-33.01	-38.02	-155.5
(G- T)/GSY İH	7.86	11.8	11.46	8.84	5.21	1.06	0.61	1.60	-2.5	5
DEĞİŞİM BÜTÇE AÇIĞI	#	51.051	-3.54	-22.8	41.06	-79.85	-42.45	162.33	-255.6	-300

Kaynak:http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/rip/tr/ekonominin_genel_dengesi.pdf, Habertürk, 8 kasım.2010

Tablo.1’den görüldüğü üzere, (1) nolu denklem sadece istisnai olarak sağlanabilen bir durumu göstermektedir. Eşitlik sadece 2008 yılında sağlanabilmektedir. Ancak tablodaki ilk iki sütunda yer alan değerlerinin işaretlerinin aynı olması, aynı doğrultuda bir hareket olduğunu söylemeye imkan vermektedir. Yani iç açık dış açıkla birlikte ortaya çıkmaktadır.

(14)Nolu denklemi bileşenlerine ayırmak suretiyle duruma tekrar bakıldığında ilave sonuçlar türetilmektedir. Örneğin $CA=S_p-I$ dikkate alındığında, bu denklemin 2005 ve 2007 yıllarında sağlandığı görülmektedir. $CA=S_p-I$ denkleminin 2000 yılı için de sağlanıyor görünse de cari açık verilirken, özel tasarruf fazlasının verilmesi nedeniyle teoriyi desteklememektedir.

(14) Nolu denklemin sağlanamama nedenleri arasında, Ricardian denklik de sayılmaktadır. Buna göre, kamu tasarrufları azalırken, yani bütçe açığı artarken, gelecek vergi yükünü dikkate alan özel kesimin tasarruflarını arttırması şeklinde bir durum ortaya çıkabilir. Tabloda bu durum özel tasarruf ve bütçe açıklarının bir önceki yıla göre yüzde değişimleri dikkate alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Örneğin 2000’den 2001 yılına, kamu tasarrufunun GSYİH içindeki payı %51 oranında azalırken; özel tasarrufların payında bundan daha büyük bir oranda %144 artış olmuştur. 2001’den 2002’ye ise kamu tasarrufu payı, % 3,54 artarken; özel tasarruf payı, daha büyük oranda (%26,7) azalmaktadır. Sadece 2007 yılında, kamu tasarrufu payı azalırken, özel tasarruf da azalmıştır ki 2007 yılı, (1) nolu denklemin sağlandığı tek yıldır. Diğer bütün yıllarda, Ricardian denklemin tahminlerine uygun davranışlar ortaya çıkmıştır. Yani kamu tasarrufu azalışı ile beraber, özel tasarruf artışı; kamu tasarrufu artışıyla beraber, özel tasarruf azalışı ortaya çıkmıştır.

2.2. Türkiye İçin İkiz Açık Hipotezinin Testi

Türkiye için Kuznets Hipotezi test edilirken, yıllık veriler kullanılacağından serilere durağanlık analizi yapılarak, birim kök içerip içermedikleri kontrol edilmelidir. Aşağıda Kuznets Hipotezi’ni test etmek amacıyla kullanılan değişkenlere uygulanan birim kök testlerinin sonuçları görülmektedir.

Tablo.2.ADF Birim Kök Testleri

Değişkenler	Gecikme	τ istatistikleri		
		ττ	τμ	τ
CariAçık/GSMH	8	-2,5256	-3,3362 ^c	-0,0824
İçAçık/GSMH	8	-3,2832 ^b	-4,0926 ^b	-1,3439
Büyüme	8	-6,2793 ^a	-6,2383 ^a	-1,8404 ^c

ReelKur	8	1,2424	1,7598	0,7706
Petrolİthalatı	8	0,7031	-2,1185	1,6214

a:%1 düzeyinde anlamlı, b:%5 düzeyinde anlamlı, c:%10 düzeyinde anlamlıdır

Tablo.2'den görüldüğü üzere Reelkur ve petrol ithalatı verileri dışındaki bütün veriler durağandır ve regresyon analizinde kullanılabilirler. Regresyon modeli bu durumda aşağıdaki gibi olacaktır.

$$CARI\AÇIK_t = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot İ\Ç\AÇIK + \alpha_2 \cdot BÜYÜME_t + \alpha_3 \cdot KRİZ + u_t \quad (21)$$

Tablo.3. Regresyon Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: CARI\AÇIK

Metod: En Küçük Kareler

Gözlem Sayısı: 30 (1980-2010)

Değişken	Katsayı	Std.Sapma	t-istatistiği	Olasılık
KESME(SABİT)	-1,8194	0,7103	-2,5614	0,0166
İ\Ç\AÇIK	0,1379	0,0433	3,1776	0,0038
BÜYÜME	-0,1385	0,0954	-1,4522	0,1584
KRİZ	-0,9178	1,0092	-0,9093	0,3715
R-kare	0,3854	F-istatistiği	5,4361	
Düzeltilmiş R-kare	0,3145	Olasılık(F-ist.)	0,0048	
Durbin-Watson ist.	0,5234			

Tablo.3'teki sonuçlara göre büyüme hariç bütün değişkenlere ait katsayılar önsel beklentilere uygun çıkmıştır. Ayrıca, büyüme ve kriz değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları, diğer değişkenlerin ise anlamlı sonuçlar verdikleri görülmektedir. Buna göre iç açığın GSMH'ye oranında %1'lik bir artış, cari açığın GSMH'ye oranında yaklaşık %0,14'lük bir artışa neden olmaktadır.(anlamsız değişkenler çıkarıldığında içaçık değişkeninin katsayısıyaklaşık %0,15, kesme ise -2,65 çıkmaktadır ve sözkonusu değişkenler %1 anlamlılıklarını korumaktadır.) Yani Türkiye için cari açığın bir belirleyenin de iç açık olduğu söylenebilir. Ancak bu belirleyenin nispi önemi oldukça düşüktür.

3. SONUÇ

Barro'ya göre, tahvil ihracıyla finanse edilen bir kamu açığı artışı, ya da başka bir şekilde söylenirse, kamu tasarrufundaki azalma, ancak eğer tahvilin değeri, gelecekte beklenen vergi yükümlülüklerindeki artışın bugünkü değerinden yüksekse özel kesim tüketimini arttırabilir.(Barro,1974:1095) Aksi takdirde, Ricardian denklik işleyecek ve kamu tasarrufundaki azalış, özel kesim tasarrufunda bir artışı tetikleyecektir. Çünkü, Ricardian denklik mülahasasına göre, bugünkü kamu tasarrufundaki bir azalış, gelecekte eninde sonucunda kamu tasarrufunun arttırılmasıyla kapatılacaktır. Bu da genelde gelecekte vergi düzeyinin artmasıyla mümkündür. Bu yüzden, gelecekte vergi yüklerinin artacağını bilen özel kesim aktörleri, bugünkü bütçe açığı artışı karşısında bugünkü tasarruflarını arttırmaktadır. Türkiye'de 1980-2010 yıllarını kapsayan dönem için yapılan ekonometrik uygulamaya göre iç açığın GSMH'ye oranında %1'lik bir artış, cari açığın GSMH'ye oranında yaklaşık %0,14'lük bir artışa neden olmaktadır.(anlamsız değişkenler çıkarıldığında içaçık değişkeninin katsayısıyaklaşık %0,15, kesme ise -2,65 çıkmaktadır ve sözkonusu değişkenler %1 anlamlılıklarını korumaktadır.) Yani Türkiye için cari açığın bir belirleyenin de iç açık olduğu söylenebilir. Ancak bu belirleyenin nispi önemi oldukça düşüktür.

KAYNAKLAR

Asteriou, Dimitrios & Hall, Stephen G. Applied Econometrics: A Modern Approach, Revised Edition, Palgrave Macmillan, New York,2007

Taban, Sami & Kara, Arif. "Türkiye'de Kamu Kesimi İç Borçlanmasının Özel Yatırım Harcamaları Üzerindeki Etkisi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 1(2), Ekim 2006, ss.11-26

Yılmaz, Binhan Elif & Yaraşır, Sevinç. "Türkiye'de ve OECD Ülkelerinde Tasarruf-Yatırım Açıkları ve Dış Kaynak İhtiyacı", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XXVII, Sayı II, 2009,ss.97-128

Krugman, R. Paul and Obstfeld, Maurice. International Economics Theory & Policy, 8th. Pearson Addison-Wesley, 2009

Barro, J. Robert. "Are Government Bonds Net Wealth?" The Journal of Political Economy, Vol. 82, No.6, 1974,pp. 1095-1117

Çelik,Sadullah, Deniz, Pınar ve Eken, Seden. "Eşbütünleşme Analiziyle Altı Gelişmekte Olan Ülke İçin İkiz Açıklar Hipotezi", 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, Dokuz Eylül Üniversitesi , İzmir. 2008

Marinheiro, Fronseca Carlos. “*Ricardian equivalence: an empirical application to the Portuguese economy*”, Working Paper University of Coimbra. 2001

Wheeler, Mark. “*The Macroeconomic Impacts of Government Debt: An Empirical Analysis of the 1980s and 1990s*”, Atlantic Economic Journal, Vol. 27, No.3, 1999,pp.273-284

Uğurlu, Erginbay ve Düzgün, Recep. “*Türkiye Ekonomisi İçin Ricardo Eşitliği Hipotezi'nin Test Edilmesi*”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt.XXVI, sayı 1. 2009

DPT, http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/rip/tr/ekonominin_genel_dengesi.pdf

Habertürk,8 kasım.2010